

॥ श्रीगजानन प्रसन्नोऽस्तु ॥

‘प्रेमनुं पंખी.’

लेखक અને પ્રકાશક

મગનલાલ મોતીરામ પાઠેક.

મુ. બદલપુર.

પોસ્ટ બકીયલ, ઉત્તર ગુજરાત.

તા. દહેગામ.

નલાલ હીરાલાલે

સન ૧૯૧૪.

સન ૧૯૧૮.

૧ નિવૃત્ત પ્રિન્ટીંગ

પ્રેસમાં ગાંધી

૪૧૩ રીવીંગ્ટન,

અમદાવાદ.

ગુજરાતી ગ્રંથોના સંગ્રહમાં મેલીસમનો સ્વર્ગવાસ સંવત

૧૯૭૩ ના આશ્વિન કૃષ્ણપક્ષ પાંચમ ને

સચિવારના દિલગીરી પત્રમાંથી

ભુજંગી છંદ.

અરે ઓ વિચોગી વડા વીર ગારા કછ પેર મેળાપ થાશે તમારા.
 ન આવે કશી વાતનો ઉર આગે, સદા શાન્તિ પામે જીવાત્મા તમારો.
 બલે છો ગયા સ્વર્ગમાં સુખ સાર, પછી ના ધર્યું શું થશે જે હમારું;
 તરી સિંધુ શોધી લાધ્યા છે કિનારો, સદા શાન્તિ પામે જીવાત્મા તમારો.
 હતો હું સદાનો ત્રિદેશે વસેલો, ત્યાં કાગડાંને જરીએ કસેલો;
 લધુ બ્રાત રૂવે અનિશે તમારો, સદા શાન્તિ પામે જીવાત્મા તમારો.
 અમો હિનભાગી અરે પ્લેગ આવ્યા, અમારો અમુલક્ષ હીરો ગુમાવ્યો;
 કહો કેમ હાગે નહિ દુઃખ ભારો, સદા શાન્તિ પામે જીવાત્મા તમારો.
 વિસારી હમોને હવે વિર વાર, હરી હેતમાં ચિત્ત નેડી તમારું;
 દેવે દીન પાકાર એછે હમારો, સદા શાન્તિ પામે જીવાત્મા તમારો.

॥ ૐ શાન્તિઃ ॥

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૫૮૩

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગોમંથ પંખા

વિષય ૬-૧૩

(શ્રી હારકેશો જયતિ.)

શ્રી

મણેશાયનમઃ

‘પ્રેમનું પંખી.’

પ્રિય પાઠક ! આ કથાનો સમય આશ્વિન માસના શુક્રપક્ષની એક સંધ્યાનો છે. નભનાથ શ્રી સવિતાનારાયણ અસ્ત થઇ ગયા હતા. પરંતુ તેમની સોનેરી રશ્મિઓ હજુસુધી સ્વચ્છ આકાશમાં નહિ થઇ નહતી. આકાશ જાણે સુવર્ણથીજ ભર્યું હોય તેમ સુવર્ણ-રંગી પ્રકાશમાન હતું. તેમજ સામી દીશાએ (પ્રાચી દિશાએ) નીશાનાથનું આક્રમણ થતું હતું. આ વખતે અધોર જંગલ કે જેમાં મનુજનો પગરવ પણ ન થયો હતો તેવા દુર્ધટ સ્થાનમાં વિચિત્ર અવસ્થામાં અટકી કરતો પુરૂષ દષ્ટિગોચર થતો હતો. તેની મુખમુદ્રા-તરફ દષ્ટિ નાખતાં તે કોઇ મહાન ગંભીર વિચારમાં હોય તેવું સ્વાભાવિક રીતે અનુમાન થતુ હતુ. દેખાવ ઉપરથી તે કોઇ રાજ-કુમાર હોય તેમ જણાતુ હતુ.

વાંચક ! ચાલ તેની પાસે ! પણ શ્મરણમાં રાખજે કે ત્યાંના
બ્યાધ સિંહાદિ પ્રાણીઓના કર્કશ જ્વનિથી ભય પામતો ના. પ્રિય
વાંચક ! ભયના અંતે આનંદ પણ સમાયલો છે. ત્યાં તને સૃષ્ટિનું
અદ્ભુત સૌન્દર્ય જોવાનો સમય પ્રાપ્ત થશે ? શું મનને આલ્હાદ
આપવાને આ એક અત્યુત્તમ સાધન નથી ?

અરે ! જો ! કેવું ભયાનક જંગલ ? અરે પણ તેં જોયું ?
ના જોયું હોય તો જો ! સામેથી વનરાજનું આક્રમણ થતુ લાગે છે.
કરતો ના. જો ! જો ! રાજકુમારે પોતાની રાષ્ટ્રિકથી તેને યમદાર
તરફ વિદાય કર્યો. અહા ! કેવી સમયસુચકતા ? કેવો શુરવીર ? જો !
જો ! સિંહ ઉપર કેવી છટાથી બેઠો છે ! જાણે યમરાજ પોતેજ
ન હોય ? વિજય પ્રાપ્ત થવાથી કેવો આનંદી દેખાય છે ? પણ આ
શું ? તેની મુખમુદ્રા એકદમ કેમ કરમાઇ ગઇ ? શું હિંસાના ત્રાસથી ?
ના ! ના ! ક્ષત્રિયોનો તો તે ધર્મ છે; ત્યારે શાથી ? હશે ! જો હશે
તે હશે ! થોડાજ સમયમાં જણાશે ! પરંતુ ચાલુ સમયમાં તો તેના
વર્તન ઉપર દષ્ટિ લંબાવવી યોગ્ય છે. જો ! સાંભળ તે કંઈ
ગાન કરે છે.

રાજકુમાર—

ગઝલ.

અયે ! બહાલી વિયોગી હું થયો તારો ગઇ ક્યાં તું ?
વિધિને વશ થઇ વચનો રૂપી મેં વિધને પાયાં.
અરે ! આ મંદભાગીએ દીધો છે છેહરે ! વાલી;
ન રહેવાયે ! ન જોવાયે ! દુરિત એ દૃષ્ય મારાથી !

ખરે રખડુ ! ખરે રઝળુ ! વનોમાં હું અતિ ભટકું ;
 તથાપિ ભાળ ના તારી, મળેથી અત્રે ! અટકું.
 અરે ! રે ! સર્વની અવધિ નથી શું પ્રાણુધારી કે ?
 વિસારી પાપ મારાને ક્ષમા શું નહિ કહે તું દે ?
 પરતાવા થકી શું ના ક્ષમારે ! હોય પાપોની ?
 વિસારીને તૃથા વચ્ચે પ્રિયા પીયૂષ પાવોની.

રાજકન્યે ! શું જશેજ ? પ્રિયે ! આ ત્હારા પ્રેમના યાચક
 તરફ જરાતો દૃષ્ટિ લાંબાવ ? અરે ! આ કૃતદીના મહાન પાપને
 વિસારી દયા લાવ ! પ્રિયતમે ! ક્યાં શોધું ? અહા કર્મનાજ જોગે
 કરી હું આ સ્થળ જોવાને ભાગ્યશાળી થયો છું. ભાગ્યશાળી યા
 અભાગ્યશાળી ? જો પ્રિયાની પ્રાપ્તિ થાય તોતો ભાગ્યશાળીજ છું
 પરંતુ ન થાય તો આવા વિકટ નીખીડારણ્યમાં આવવાથી મંદ-
 ભાગીજ લેખાઉ. અરે ! રે ! નગરે નગર ! ગામે ગામ ! નદી અને
 સરવરતટો અને મહાન લયાનક જંગલો પણ ફરી ચુક્યો. પરંતુ
 પ્રિયાનો પતોજ નથી. શું કરે ? ક્યાં જઉ ? હે સર્વેશ્વર હવે તો
 ત્હારાજ ઉપર આધાર છે. કારણ કે—

મનમાં ચહે શું માનવી શું દૈવ મનમાં રહાય છે.
 સુખ દુઃખનું ચક્રર જુઓ કરતું સદા દેખાય છે.

નાથ ! હવે સમજાય છે કે મનુષ્ય યત્નને ઈશ્વર કૃપા હોય તોજ
 સર્વ સાતુકુળ બને છે. નાથ ! દયા લાવ ! દયા લાવ ! આ ત્હારા
 સંતાન તરફ દુર્લક્ષ કરીશમા !

કોઈ તનકા તાપ સમાદોરે પરમારથ કરતે વાલા.
 કેસરકા મેં કર ખીજાના કેસરકા બેપાર
 તબલા પણુ મેં તેના બનાવુ સારંગી સીતાર. કોઈ
 કેસરકા મેં કર કવાલી બેરવ ધ્રુપત ખાસ.
 અંતર મેરે આવે નહિ ગુલાબ કેરી ખાસ. કોઈ
 કેસર કવિકી કલ્પના ઓર કેસર હામોહામ
 પ્રિયા એહિ હય ધસ સંસારે મેરે મનતો રામ. કોઈ

અરે ! પણ આ શું ? આવા દુર્ઘટ સ્થાનમાં એક અબળા !
 અને તે પણ એકલી ? શું પ્રિયે તો નહિ હોય ? ના ! ના ! તે શું
 આવી ભરવાડણુ સ્થિતિમાં હોય ? મારૂં કામળ કુસુમ શું આવા
 વિકટ સ્થાનમાં રહી શકે ? ના ! ના ! આતો ભ્રમણા છે ! દૈવલ્ય
 ભ્રમણા, ખીણુ કંઈ નહિ ! પરંતુ દુર્ભાગ્યવશાત તેમ હોઈ પણ
 શકે ! કારણકે તેના વસ્ત્ર ઉપરથી તે ભરવાડણુ જણાય છે પરંતુ
 તેની આત્ર ઉપરથી તો તે કોઈ કુલીન સ્ત્રિ હોય તેમ અનુમાન થાય
 છે. હાવ ! બોલાવી કંઈ પ્રશ્નદ્વારા પૂછી લઉં !

અરે ! આમ આવો આમ ! ઓ રસ્તે જનાર ? તમારી
 ટાપલીમાં શું છે ?

ભરવાડણુ—આપને શું કામ છે ? મ્હારે અગત્યનું કામ
 હોવાથી હું રોકાઈ શકું તેમ નથી.

રાજકુમાર—શું આપને એક વિરહાગ્નિમાં બળતા પોતાની
 પ્રીયાની શોધ કરતા, એક હૃદ પ્રાણી પર અરે ! મનુષ્ય પર, દયા

ઉત્પન્ન નથી થતી કે ! મ્હારે કાંઈ ખીજું કામ નથી પણ મ્હારે
આપને કાંઈક પૂછવાનું છે.

ભરવાડણુ—પરંતુ હાલ હું રોકાઈ શકુ તેમ નથી.

રાજકુમાર—લલને ! નીચ માણસ પાસેં યાચના કરી હોય
અને તે સ્વદેશ થાય તો પણ અધમ છે અને ઉચ્ચ સદ્ગુણી માણસ
પાસેં યાચના કરી હોય અને તે જો નિઃસ્વદેશ થાય તો પણ શ્રેષ્ઠ છે,
આ મહાન વાક્યને અનુસરી હું તો મારા મનને શાન્તિ આપીશ !
પરંતુ આપ પૃથીક ધર્મ વિસરીને તમારા હૃદયને કેવી રીતે
સાંતવના આપશો ?

ભરવાડણુ—મહાનુભાવ ! સ્ત્રિ અને પુરુષે કદી એકાન્ત
સ્થાનમાં ન બેસવું એ શું આપની જાણ પડ્યું છે ?

રાજકુમાર—લલને ! આ સુવ હું સંપૂર્ણ રીતે સમજી છું
પરંતુ અમે દુઃખીને દિવસાસા રૂપ થવું એ તમારી ફરજ છે.

ભરવાડણુ—એમો ! આપશું કહેવા માગો છો ?

રાજકુમાર—કર્માધિન થઈ મેં મારી પત્નિનો અનાદર કરી
ત્યાગ કર્યો છે. પરોપકારી લલને ! શું એ રમણીએ આ અરણ્યમાં
દુઃખથી કંટાળી વાસ કર્યો છે ? આપ શું તેમને જોળખો છો ?

શેરો.

ભરવાડણુ—મહાનુભાવ !

અપરાધ વિન અખળાપરે, દુઃખ રાશિ શું નીપજવવી;
છે ધર્મ શું એ આપનો. કે વાલીને વિસારવી.

રાજકુમાર—

આધિન થઇ મુજ લાગ્યનારે ! દુઃખ દીધું નારને;
પ્રાશ્નિત કારણ તેહના મેં ત્યાગ કીધું રાજ્યને !

લક્ષ્મણ ! જો આપ જાણતા હો તો મને માર પ્રેમીપુષ્પ અરે !
પ્રેમનું પંખી બતાવો ! જ્યારથી તે પંખી ઉડી ગયું છે ત્યારથી
આ જાતની શી અવસ્થા થઇ છે તેતો આત્મે મારા શબ્દોન્મારથી
સમજાયુજ હશે.

ભરવાડજી—શું માયુ કાપીને પાઘડી બંધાવવી, વિષ દહને
શોક કરવો યોગ્ય છે કે ? અરે ! આત્મા નિર્દય મનુષ્ય સામે જોવું
પણ ઉચિત નથી. તો આપની સાથે આટલા લાંબા સમય સુધી
વાત કરી જેથી હું અત્યંત પાપી થઈ છું. મને પણ તમારા જેવાજ
નરાધમે લ્યજી છે ! બસ ! હવે રગ્ન લઉં છું. (જાય છે)

રાજકુમાર—ઉભાં રહો ! ઉભાં રહો ! મારા ચિત્તને પોતાના
સ્થાને લાવનાર લક્ષ્મણ ઉભાં રહો ! જે પંખી ઉડી ગયું હતું તે
આજ લાંબા સમયે મને પ્રાપ્ત થયું છે ! તુંજ માર પ્રેમનું પંખી છે.

ગઝલ.

વચન અમૃતને પામ, અરે ! પ્રેમી વિદોગણ તું;
બ્રમિત થાતાં લુલાવીને, અરે ! શું જાય છે આવી ?
દીસારો દુઃખનો દહને, કીધી તેં ચિત્તની શુદ્ધિ;
તથાપિ તું જવાથીરે ! હૃદય મારે જશે કાટી.

થયેલી ભરમ આશાને, પુનર્જીવન પ્રિયે દીધું;
 ગમન ત્હારા થકી તોરે! જીવનવૃત્તિ ત્યજી વાલી.
 સુધાસમ પ્રેમની જ્યોત્સ્ના, હૃદયમાં જ્યાં હતી જામી;
 થતાં વિમૂખ તેનાથી, પ્રિયે શું સ્નેહ જીવાશે.
 ત્યજી વિષાદને વાલી, ઉરે કંઈ સ્નેહને ધારે;
 પીયૂષ નીજ પ્રેમનું પાછ, કરે નિજ પ્રેમમાં વૃદ્ધિ.
 વિનાંતિ રૂપ વચનોનો, અનાદર શું કરે પ્યારી;
 થઈ તુજ પ્રેમનો બોક્તા, કરીશ મ્હારી તને મ્હારી.

ખરેખર ! તે એજ હોવી જોઈએ. એ હવે સાંજે આજ માર્ગે
 પ્રયાણ કરશે માટે હે મન તુરંગ જીવડા બેસ આજ સ્થળે, જે
 બાગ્યમાં હોય તો લલના મળે.

રાત્રિ પ્રમિશતિ મહિવ્યતિ સુપ્રમાત । ખરેખર ! દુઃખરૂપી રાત્રિ
 પસાર થતાં સુખરૂપી પ્રમાત શરૂ થાય છે ! હા ! દુઃખના દોહના
 દિવસો ધણા વિતાવ્યા; પરંતુ તેને અંતે વાલીનો સમાગમ થયો;
 પરંતુ અરેરે ! પાછો વિયોગ ! ઓ કૂર કર્મ તું શું કરવા ધારે છે ?
 હું નથી ધારતો કે તેણી પુનઃ આ સ્થળે આવશે અને મારે વિના
 પ્રયત્ને સમાગમ થશે ?

અરે ! પણ આ સામેથી કેણુ આવેછે ! બારોટ જેવા લાગેછે.

બારોટ—(પ્રવેશ કરી) રામ રામ બાપુ રામ રામ. બાઈ
 અત્રે કંઈ પાણી મળે એમ છે ?

રાજકુમાર—હા ! બારોટજી, જુઓ પેલું એક સરોવર દેખાય ?

ખારોટ—વાર ! ભાઈ તમે મારા ઉપર અતિ ઉપકાર કર્યો છે. કારણ કે તૃપાથી હું આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયો હતો.

રાજકુમાર—ભાઈશ્રી આપ થોડા સમય સુધી અત્રે બેસો તેટલાજ સમયમાં હું પાણી લઈ આવું છું.

ખારોટ—ના ના, ભાઈ ! તેમ ન થટે. હુંજ ત્યાં જઈ મારી તૃપાને ક્ષીપાવું છું. અહા ! કેવો મૃદુભાવ ! ધન્ય છે ભાઈ ધન્ય છે !

(ખારોટ પાણી પીવા જાય છે)

રાજકુમાર—અહા ! સંસારચક્રમાં શું હું એકલોજ દુઃખિયો હોઈશ ? ના, ના ! પૃથ્વીતલમાં ધણા હશે ! અરે ! હું તો તેમજ સમજતો હતો કે આવા નિર્જન અરણ્યમાં ભ્રમણ કરનાર હું એકલોજ છું પણ તેમ નથી. કારણ કે એક તો આહિરભાઈ સ્વરૂપે પ્રિયા મળી અને ખીજ આ ખારોટ મળ્યા. અરે ! ભરવાડણ મળી તે તો જો કે પ્રિયા હતી અને દુઃખથી કંટાળેલી હતી જેથી આવા સ્થાનમાં વાસ કરે; પરંતુ આ તૃતીય પુરુષ ખારોટ કેમ ભ્રમણ કરતા હશે ?

(દરમિયાન ખારોટ આગમન)

રાજકુમાર—કેમ ! ખારોટજી ! આપનું આવા અગમ્ય નિર્જન સ્થાનમાં આગમન થયું હતું ?

ખારોટ—જાણ ! જે રાજ્યથી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ, જે રાજ્યથી યશ મેળવ્યો અને જે રાજ્યના અન્નથી આ કાયા બંધાયેલી રહી તો

તે રાજ્યના પાલક રાજ ગુમ થતાં તેને પડતાં દુઃખોમાં શું રહાય નં આપવી ?

રાજકુમાર—અલગત ! આપવીજ જોઈએ ? બારોટજી ! આપ કયા રાજ્યાશ્રયમાં હતા ?

બારોટ—આપુ ! હું કનકાવતી રાજ્યેન્દ્રના આશ્રયમાં હતો.
(રાજકુમાર વિસ્મિત થાય છે)

અરે ! તે રાજ્યએ કંઈક કાર્ય નિમિત્તે !—અરે ! મિત્રના પર વિશ્વાસ રાખી પોતાની પવિત્ર ભાર્યાને ત્યજી. આખરે સત્ય સમજ્યા વિના રહેતુંજ નથી. તે પ્રમાણે સત્યનો ઉગ્રસ થયો, અને રાજ પોતાની પવિત્ર પ્રેમદાત્રી શોધમાં નિકળ્યો. રાજ વગર રાજ્ય નકામું. રાજ્યમાં અંધાધુંધી ચાલી, અને એ રાજ્યાશ્રયી આ પુરુષ (પોતાને બતાવી) પોતાના મહિપતીની શોધમાં નીકળી નિષ્ફળતા પ્રાપ્ત કરતો અત્રે આવી ચઢ્યો. શ્રીહરિ કરે તે ખરું !

રાજકુમાર—ધન્ય છે ! તમારા જેવા પુરુષને ! (મનમાં)
અરે ! મારા રાજ્યની આ સ્થિતિ !

પ્રિય પાઠક ! આ બારોટ અને આ રાજકુમાર કોણુ હતા તે હવે તને સમજશે. ન સમજાય તો બારોટનાં વચ્ચનો પરથી જાણી લે.

રાજકુમાર—બારોટજી ! આપનું કોઈ અને કાવ્ય થવાદો.

બારોટ—બાઈ કાવ્ય તો ઠીક છે ! કાવ્ય!મૃતનું પાન કરનાર પ્રતાપી રાજકુમાર ગુમ થતાં કાવ્યનો જુસ્સો આ શરીરમાંથી નષ્ટ-પ્રાય થયો છે.

રાજકુમાર—અરે કંઈક તો સંભળાવો.

બારોટ—સાંભળો ત્યારે ! આપનાં વચનોનો હું અનાદર કરી શકતો નથી.

ક્યા મૂર્ખસે મિત્રતા,	ક્યા કાયરસે કામ;
ક્યા ભડવેકા સંગ, (ઓર) ક્યા સુમસે કામ.	
ક્યા સુમસે કામ,	ગંડુસે વાત કહેના;
કહે પાઠક ધરી પ્રેમ, (એ) પાંચસે દૂરજ રહેના.	
પાંચસે રહેના દૂર,	નૂર નહિતર જાવે;
પાંચે કરે પાયમાલ,	ગાંડકો ગર્ય ગુમાવે.
ગાંડકો ગર્ય ગુમાવે,	પાસ રખે નહિ મેંના;
કહે પાઠક ધરી પ્રેમ,	પાંચસે દૂરજ રહેના !

રાજકુમાર—વાહ ! વાહ ! બારોટજી ? વાહ ! ખૂબ કરી હો ! ?

બારોટ—બાપ ! સમય સમયનું કામ કર્યા જાય છે. તેમાં ખૂબ કરી યા ન કરી એ શા કામનું ?

રાજકુમાર—વાર બારોટજી ! જો કે હું કવિ નથી પરંતુ આપના જેવા કવિયોના કાવ્યનો આસ્વાદ લીધેલો છે તે અનુસાર કંઈ ગાંડા ઘેત્રા પ્રાસ ખેસાડી શકું છું તો હું પણ કંઈ કવિતામાં મારી હૃદયવ્યથા દર્શાવું છું.

કેમ કરી દરશાવું રાવ કેમ કરી દરશાવું,
હું તો હવે પસ્તાઉં રાવ કેમ કરી દરશાવું.

સરખી સારસ જોડ મળા'તી અંપો ને અંબેલી,
 હોડી ગયું તે પ્રેમનું પંખી જુરા હાલે મેલી રાવ...કેમ.
 જે મૈત્રીમાં સુખને માની ત્યાગ સરવનો કીધો,
 અહિ સ્વરૂપે તે પ્રેમીએ દંશ અનેરો દીધો રાવ...કેમ.
 અનહદ કીધું મૂકી ન દીધું લીધું જે મન માની,
 દીધું તે મેં સર્વ વિસારિ પાઠક ! પ્રેમ નિશાની રાવ...કેમ.

ખારોટ—વાહ વાહ ! તમે પણ ભારે કરી હોં લયા.

રાજકુમાર—વારૂ ઠીક છે, ખારોટજી અમેને તો એવુંજ
 આવડે, હવે આપ થવા દો.

ખારોટજી સાંભળો—

ઝાટ પૂછે ઝાટણીને, જો હોય ગામમાં રહેવું;
 તો આધું પાછું કાંય ના કરવું, હાજી હાજી કહેવું.

કેમ જરાજર ને.

ખારોટ—ભાઈ તમે પણ ઠીક તાત્ર મારો છો, હાં ચાલ્યા
 દો. નહિતર સાંભળો:—

ધીક પરતી ચાકરી, ધીક સસુર ઘર વાસ;
 ધીક કામ શરમાવતું, ધીક પારકી આશ.
 ધીક પારકી આશ, દાસત્વપણું કરવું;
 કહું પાઠક ધરી પ્રેમ, એથી ભણું મરવું.

જીસકે ખોલ અંધ નહિ, ટેક નહિ તનમે;
 ઇનકા સાથ ન ફીજીએ, છોડ ચલે વનમે.
 છોડ ચલે વનમે, થવા લખ્યું તે થાય;
 કહે પાઠક ધરી પ્રેમ, ધર્મ તજે ધન જાય.
 ધર્મ તજે ધન જાય, થાય અંગ રોગવાર;
 ખાવાં દામ દુહિતા તણાં, મરવું એથી સારું

રાજકુમાર—અરેરે ! ખારોટજી મેં પણ સોખતે અસર આદરી,
 હિંદુ મટીને થયો પાદરી, છતાં આ અસલ સંકટને સહન કરવાનો
 સમય આવ્યો છે. કારણ—

સંજાંધી સૌ શત્રુ ગણ્યા, ન માન્યું માનું કહ્યું;
 પરિણામ તરૂવર તજી, પંખીડું ઉડી ગયું.

ખારોટ—હા બા હા, તમે તો સમજી છો; પણ—

શું કરે જલ્મ રતનનું, રંક શું લે અનુભવી;
 છુટી પડે સાગર પંખી, મિથ્યા સરિતા શોધવી.

હવે તો બાપુ રાજ લેઈશું મારે જરા કનકાવતી તરફ જવાનું
 છે. (નિશ્વાસ નાંખીને)

રાજકુમાર—ખારોટજી કનકાવતી તરફ જતા હો તો આ
 એક પત્ર લેતા જાઓ, ત્યાં પ્રધાનપુત્ર સોભાગ્યને આપશે તે મારો
 બાળસ્નેહી છે.

બારોટ—લાવો બા, મને શો ભાર પડનાર છે.

(બારોટને નીચે દર્શાવ્યા મુજબનો પત્ર આપી એક પીટી
ધનામમાં આપી, બન્ને જણ જુદા પડે છે.)

બારોટ—આવળો બાપુ, રામ રામ. મને જરા આપનું
ઓળખાણ ?

રાજકુમાર—હા, જરા શા માટે ? બધુંએ માફ વૃત્તાંત સાંભ-
ળવાની આતુરતા હોય તો ગ્રાહક થવું-બીજો ભાગ છપાશે.

બારોટને આપેલો પત્ર.

અરે શું ટેવ આ તારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
ખરા આ મિત્રને તારા, તજી તું ક્યાં ગયો ખ્યારા;
ગઈ ક્યાં પ્રીત જે જારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
લખેલા છે લલાટે જે, નથી મિથ્યા થવાના તે;
દશા શું થાય છે મારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
વિસારી મુજને દેજે, પિતાની પાસમાં રે'જે;
કહેજે કંઈ વારતા તારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
ઠહાક્ષી માતા અને બ્રાતા, અરેરે હાય વિધાતા;
તજી મેં ખેન બિચારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
હતું ખ્યાઈ થયું ન્યાઈ, અરે તે ક્યાં ગયું માઈ;
કરી છે ભૂલ એ ભારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
તજી રીતિ અને નીતિ, અતિ તો આદરી પ્રીતિ;
મિતિ શું મૂકવી મારી, દયા ના દીલમાં ધારી.

તરવર તું દશા જુડી, કરી પંખી ગયું ઉડી;
 કૂડી જે કલ્પના હારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
 અરે આશા પુરી આદે, કર્યા જે છે તમાસા તે;
 મરે મિન વિના વારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
 તુહી તુહી ઉરે ધાત્ર, નથી ખીજું મુને ખ્યાં:
 છતાં તારું તું વિદારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
 તરવર પ્રેમની ડાળી, મારેલી હોતતો સારી;
 પ્રેમીના પેટમાં *પારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
 બલે હું જાઉં છું બ્રાતા, પ્રેમીની પાસમાં માતા;
 લાગી ના શીખ તું સારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
 ફીકર નવ માહરી કરશે, હૃદયમાં શોક ના ધરશે;
 ઉરે આશા હવે મારી, દયા ના દીલમાં ધારી.
 શીરે સંકટ સદા સે'ને, વિસારી મૂજને દેખે.
 જરી જાશે નહિ હારી, દયા ના દીલમાં ધારી.

ખારોટ ગયા દીક ગયું, ચાલો એક વાતની તો નિવૃત્તી થઇ.
 અરેરે પત્ર પહોંચશે પછી શું થશે. બલે જે થાય તે ખરું. હરિ ! હરિ.

ભમર કમળકું આહત દે, કમળ ભમર ન ચહાય,
 કાલાવાલા બહુ કરે, રજની થતાં પસ્તાય.
 દેખી દીનકર રૂડો, કમળ મળવા આય,
 સાંજ પડે દીન આથમે, પછી કમળ પસ્તાય.

પણ ના જાણી બ્રમરની, કમળ કામળ દેહ,
વાસ દઇ વાર કહ્યું, પાછળ દીધો છેહ.

ખારોટ ગયા અને ભરવાડણ આવી, હવે શું કરે છે ભાવિ.
અસ્તુ.

મિત્ર વાંચક ભરવાડણ આવીતો ભણે તેને રહેવા દઇ, જે
ચાયતે ચરાદો અને આપ જરા આ તરફ દ્રષ્ટિ કરો.

(સલીત-મણી આખ્યાન)

રાગ-સાંભળને તું સજની મારી

મુજ મન માંહી એજ ઇચ્છાછે, જાઉં તરવર પાસેજ;
દુઃખનો દિવસ આવ્યો આજે, હાય હવે શું થાશે-મરને પિતાજ
સલીત વિનાની છું હું લલના, મીન મરે જળ વિનાજ;
પિતા શત્રુ થઇ સોંપડીઓ, કાને કહું આ ગિના-મરને પિતાજ
તરવર છોડી પંખી જવાનું, પણ ધીરજ નહિ ધરશેજ;
પર હાથે થઇ પડશે ખોટું, દુઃખ ગોટું ગ્રેધ મરશે-મરને પિતાજ
મીડી ડાળી તરવર ફેરી, ફળપ્રલ મીડાં રળશેજ;
તેને તજીને દૂર થવાથી, આ પંખીડું તલશે-મરને પિતાજ
મેહલ જરખા સ્મશાન જેવા, વિહાર વરસી જેવોજ;
પાઠક કહે છે પ્રેમની ખીના, દિવસ આજનો કેવો-મરને પિતાજ

સર્વાત્મા શ્રી હરી તું સહાય થજે, શત્રુની સાથે સપડાતાં
પહેલાં મારું તરવર મેળવજે. (ચાલી જાય છે.)

લલીત—

લલીત છંદ.

પંખી જે પ્રેમનું ઉડીતો ગયું, અરર એકલું ઝાડતો રહ્યું;
પંખીડાં પ્રેમનાં પ્રેમ રાખજો, દુઃખ જે થાયતે દુર નાખજો.
લલીત લેખશા તાલરા હશે, પંખીડાં પ્રેમનાં ઉડીતો જશે;
સમય આવીઓ છેલ્લી આધડી, નજર પંખીપે ના જરી પડી.
પાઠક પ્રેમનાં ભાવિ જે હશે, પડ્યા લલાટમાં લેખ તે થશે.

રાગ ચર્યરી.

મરવું એકજવાર પણ, ઝાર હૈયામાં થાય છે;
તરછોડી તરવર પ્રેમનાં, પંખી ઉડી જાય છે.
જાયછે તેનીજ લાય છે, કરમમાં જે માંડ્યું હશે;
એક વારતો નિશ્ચય મલું, પછી થવા લખ્યું તેયશે.

ચાલ તરવર થા તૈયાર, તારા પ્રેમાળ પંખીની શોધમાં.
અરેરે આજે મળવું તે સહેજ નથી. કારણ લમનો પ્રસંગ ગરીબને
ઘેર હોય છે, તોપણ ધામધુમ ચાલે છે. તો સદ્ગૃહસ્થના ધરની તો
વાતજ શું કરવી ! ભલે જે થાય તે ખરું. જીવ જાયતો બહેતર,
પરંતુ એક વખત તેની મુખ મુદ્રાને અવલોકવી તે સિદ્ધજ. પછી
દૈવ ઈચ્છો બઢી યસી. અરે આ કેણુ ! ખરે તે એજ સામેથી

આવતી જણાય છે. વાહ દયાળુ વાહ ! તારી શું કરેણા ! ! આવો
મારી બહાલી ! વિસારી વિદેશ જવાને તૈયાર થએલ પ્રિય આવો.
(આથ બીડે છે.)

રાગ. સીતાજનો-હરી ભજતાં હજી કાઢની.

મુજ પ્રાણથી પ્યારા નાથ નજર નેહ રાખજો,
મુજ ઉપરનો આ પ્રેમઉતારી તો નાંખજો;
આતો શુભ સરિતાનું નીર સાગર સમાય છે,
છોડી તરવર તારી ડાળ પ્રેમી પંખી જાય છે.
રખે થાતા મન અધીર ઓ વીર નણુદી તૃણા,
સઘળું જણો છો મૂજ નાથ સમજી છો ધણા;
હુંતો વરી ચુકી મન સાથ અવર આતો થાય છે.
છોડી તરવર તારી ડાળ પ્રેમી પંખી જાય છે.
મરજો મારાં માતને તાત આ સાથ છોડાવતાં,
લાગે અંતર મુજને લાય અવર ધરમાં જતાં;
કાને સોંપી કીધું સ્વાધીન, વળી કાણુ ખાય છે,
છોડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાય છે.
નથી એક અવર ઉપાય, કહો હવે શું કરું,
કરું કંઠે કેશનો પાસ, આશા છોડી હું મરું;
કહે છે પાઠક કર્મનો તાલ, થવા કાળ થાય છે,
છોડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાય છે.

આંખમાં નીર ને પ્રેમીને ધીર, બાળા ! સજુર કર, સજુર !
ભાવિ પ્રયત્ન છે, તેમાં તારૂં કે મારૂં કંઈ ચાલે તેમ નથી; કારણ
કુળની મર્યાદા હું તને છોડી ક્યાં જઈશ તે કહી શકતો નથી.

મરાઠી સાખી.

સર્ગા સહોદર સર્વ તજું છું, માતપિતા પરિવાર;
મનહરણી મળે નહિ તો, શું કરવો સંસાર.
ભોગી થઈ જાવું, ફરી ગામમાં નહિ આવું—ભોગી.

(ભાગો ભાગો થતાં બન્ને નાસી જાય છે.)

આવાં પ્રેમાળ પખીને ઉડાડનાર ફૂર પ્રાણી તારૂં શું બહુ
થનાર છે ? કવિ-ભાગો ભાગો શબ્દ થતાં પ્રેમાળ ભોડું વિખરાઈ
ધમ્ધાનુસાર રવાના થયું.

પ્રિય વાંચક ! જિજ્ઞાસા હશે કે—“ લક્ષ્મી અને મણી ”
કોણ ? અમુક શહેરની અંદર રહેનારા માધવદાસ અને નરહરિ
નામના બાળસ્નેહી શ્રીમંત હતા. તેમનાજ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલું
પ્રેમાળ ભોડું, તેનું વર્ણન કરીએ તે થોડું. માધવદાસનો પુત્ર લક્ષ્મિ
અને નરહરિની પુત્રી મણી એ બન્નેને પ્રીતિ ધણી. નરહરિનાલે તથા
માધવદાસે એમ વિચાર કર્યો, જે ચાલુ પ્રીત જળવી રાખવાને
માટે મણીનો વિવાહ લક્ષ્મિ વેરે કરવો; એમ વિચારી આશાના
ડુંગર તરફ ફેંકી દીધાં. પ્રેમનો પ્રવાહ સેવન કરતાં સુખ બાળકો
રમે છે, પણ દૈવને ક્યાં ગમે છે. પ્રિય વાંચક ! મનુષ્ય ધારે છે શું
અને દૈવ કરે છે શું ? થવું ભાવિ ને દોષ દૈવને નકામો છે. સદા

સ્નેહ કાનો જાળેલો છે ? અનાયાસે માધવદાસ અને નરહરિમાં અનુચિત થવાથી, આશાના કુંગમની તળેટીમાં સ્ફુરતાં આશાનાં અંકુરોદ્ગમી પ્રેમાળુ પંખીને ઉડાડવાની ઇચ્છા કરી. (અરે ! દૈવ તને આવુંજ મિત્ર છે.) બન્ને જણાએ ક્રોધાવેશમાં આવી થએલા ઘાડા સંબંધમાં વિદ્વ નાખી, બીજે સ્થળે વિવાહ કરી લમમાં બેડી દેવા ધાર્યો. આ વાત પ્રેમીઓને તદ્દન અનુચિત થઇ પડી હતી, વિષ્ણુદાસ યવું રચતું ન હતું, પરંતુ આગ્રહ નિર્યક હતો. દૈવયોગે બન્ને લમનો અમુક એકજ દિવસ હતો. મદમાં આવી ગયેલા બન્ને શ્રીમંતો ભારે ધામધુમ મચાવી રહ્યા છે. આ તરફ પ્રેમમાં તલીન થયેલું પંખી-બેડું એક બીજાને મળવાની આતુરતાથી નીકળી ચુકેલું રાજમાર્ગમાં આમ વૃક્ષની નીચે પત્થરની શિલા ઉપર આનંદનો અનુભવ કરી રહેલું હતું, તે ભાગો ભાગો શબ્દો થવાથી, ઇચ્છાનુસારે ઉડી ગયું તે વાત વાંચકથી અજાણ નથી.

(અરણ્યમાં એકલો લલીત.)

જગદીશ્વર ! જન્મ મરણનો ઇન્સાફ તારાજ હાથમાં છે. તો મને દુઃખના દિલાસા આપતાં દયાહિણુ ન થશો. અરે મિત્ર તારી શું રિયતિ હશે ? તું ક્યાં છે ને શું કરે છે તે મને કાણુ કહેશે ?

ગાથન.

પ્રીતિની રીતિ વહાલો એક વિસારીને,

કંઠજી કીધું મન દયા નવ પારીને.

આવો અહીં આવો વહાલા દયા દીલ લાવોને,

તરવર જાણી તારૂં તે પર આવોને;
 લાગે છે અંતર લાય લાય લાય ના રહેવાય.
 પંખીડાં પ્રેમી મારાં વિખુટાં શું થાઓ છો,
 પીધાં પય પ્રેમે તેને ભૂલી કેમ જાઓ છો;
 લીધેલું પણ જાય જાય જાય ના સહેવાય.
 કાયા ને માયા કાની મન વળગેલું છે,
 વિના તું ચિત્ત માઈ સદા સળગેલું છે;
 એવું તે ઉર ચા'ય ચા'ય ચા'ય ના રહેવાય.

(તે પ્રમાણે બોલતો અરણ્યમાં ચાલ્યો જાય છે.)

આ પ્રસંગે નરહરીને ઘેર ભારે ધામ ધુમ થઈ રહી છે, સર્વ
 સર્ગા સહોદર આ અમુલ્ય પ્રસંગે પધારેલાં હતાં. પરંતુ મણીના
 હૃદય સાગરમાં લલિતના પ્રેમનાંજ મોજાં ઉછરી રહેલાં હતાં.
 અનાયાસે મળી આવેલા ગરીબ અને ખેડુત સાથે તેનાં લગ્ન મેળવી,
 વળાવતી વખતે તેની માતા શિખામણના બે બોલ કહે છે.—

રાગ ભરથરીના.

શુશીલ કન્યા મારી સાંભળો, દુઃખી દીલડાંની વાતજ;
 કબેશ જવાયો છે કારમો, તેનું મૂળ તું તાતજ.

ભવિષ્ય માંડ્યું તે થાય છે.

તરવર તારૂં રિસાઇ ગયું, થયું થવા કાળજી;

સમતા ધરજે શાણી દોકરી, હૈયામાંહે આ વારજી.

ભવિષ્ય માંડયું તે થાય છે.

મુજ મનની મનમાં રહી, તનની રહી તન પાસજી;

સાધન થયું ના અંસારનું, મળ્યા નહિ અવિનાશજી.

ભવિષ્ય માંડયું તે થાય છે.

શીરોમણિ સ્વામિ જાણજે, નીજ કુળને આજજી;

રમે લગવતી કુંખને, કરીને કુડાં કાળજી.

ભવિષ્ય માંડયું તે થાય છે.

મુખ દુઃખ બેઠે સાથમાં, વારા ફરતી થાયજી;

ભવિષ્ય કદી ભૂલે નહિ, હશે રંકને રાયજી.

ભવિષ્ય માંડયું તે થાય છે.

મણી—

રાગ. સાંભળને તું સજની મારી,

જે શીખ દોઢા માતા મારી, કારી ધા ચઢ વાગેજી.

ચિતા ચેતાવી છે મુજ હૃદયે, અંતર ભડકા લાગે—તરવર તજતાંજી.

તરવર ડાળી બહુ રૂપાળી, પ્રાણથી પ્યારી ધારંજી.

જર નાણજે જનેતા મારી, અકાળ મૃત્યુ માંડે—તરવર તજતાંજી.

આગપણની ખીના બનેલી, તે કેમ છોડી જાયેજી.

પંખી તારૂં મુરી મરવાનું, જર નાણજે માય—તરવર તજતાંજી.

પિતા મારો પાઠ શત્રુ, માતા શત્રુ ધાર્જી.

જેને વળગી તે છે શુળી, અકાળ મૃત્યું માર-તરવર તજતાંજી.

સંસાર સાગર થઈ નિવડીયો, તરવર તેની પાળેજી.

હસતાં રમતાંને જઈ રહેતાં, તેહ તરવર કાળે-તરવર તજતાંજી.

છેલ્લો સમય છે મુજ તાતા, સાતા શી હું ધાર્જી.

એક મારામાં આ અવનીથી, યાશે જાવું તો માર્-તરવર તજતાંજી.

માતા ભવિષ્યમાં હશે તે યશે, મારી માયાળુ માતા । આ તારી પ્રિય પુત્રીને છેલ્લી વખતે નીરખી લેજે. તાર્ આ રઝળતું રમકડું ફરી તને મળવું મુશ્કેલ છે. (માતા મને સદાને માટે વિસારી દેજે.) (જન્મે જન્મ રૂઢ કરતાં વિપ્રુટાં પડે છે.)

લલિત ગુમ થવાથી તેનાં માત પિતા અતિશય શોકમય થઈ ગયાં હતાં. તેવામાં એક પુરૂષે આવી માધવદાસના જોળામાં પત્ર નાંખી ગુમ થયો, તે પ્રશ્નને માધવદાસની સ્થિતિ નીચે પ્રમાણે હતી.

શગ લલોત.

અરર પુત્ર ઓ દુઃખી હું થયો, તજી તું મુજને હાથ ક્યાં મયો.
તુજ વિના અરે દુઃખ થાય છે, જરર જાણુજે જીવ જાય છે.
મુજ હૃદયમાં લાય થાય છે, ચરર તે હવે તો ચીરાય છે.
અરર કારમું દુઃખ શું થયું, પંખીજ પ્રેમનું હાથ ક્યાં મયું.
આ શું થઈ ગયું શું હવે યશે, પુત્ર વિશ્વ તો પ્રાણુરે જશે.

દિલાસા રૂપ પડેલો પત્ર લઈ વાંચવા લાગ્યો.

પત્ર.

તારીખ નિશીત, વાર વિતેલો, નિશાની જીવતાં સુધીની.

શિરછત્ર તિર્થરૂપ પિતાશ્રી, તથા પરમ પૂજ્ય મુક્ત માતૃશ્રીની પવિત્ર સેવામાં. ક્ષેપકના ધરીત-આપના અત્યંત ઉપકારનો બદલો નહિ વાળતાં દુઃખરૂપ થઈ પડનાર તમારા સુકોમળ બાળકને ક્ષમા આપશો. આયુષ્ય બળે અવાશે તો આવી મળીશ. નહિ તો આપના પ્રિય પુત્રને વિસારી દેશો.

લી. આપનો પ્રેમદ્રોહિ “પુત્ર”

આત્ર વૃક્ષની નીચે શીલા ઉપરથી છુટી નીકળેલો લલિત ભયંકર વનમાં ચાલતો થયો. કાંઈ દિવસ સ્વપ્નામાં જોવાની ઈચ્છા ન કરે તેવા સ્થળે જઈ પોતે આપઘાત કરવા તૈયાર થયો. સાયં-કાળે સર્વ પ્રકારનો શાન્તિમાં વધારો થાય તેમ હતું, છતાં મોટા વડની લટકતી લાંબી મુરાડી ગળામાં બાધી હોયકો બાધી, તેનો અવાજ સાંભળી પાસેની મડીમાંથી નીકળી એક સંત આવી પહોંચ્યા.

સંત કહે-હે વીર પુરૂષ ! આવા અમુલ્ય આત્માને આમ દુઃખ શા માટે દેછે, તેમ કરે શું વળે તેમ છે. સંકટમાં ધૈર્ય ધારે તેનેજ ધન છે, તે શું તમે નથી જાણતા ?

લલીત—દયાળુ મહાત્મા ! આ બે પત્ર પાસેના શહેરમાં પહોંચાડશો એવી આશા છે. (માધવદાસને મળેલો લલીતનો પત્ર લાવનાર આજ સંત હતા.) પત્ર વાંચી બ્યાકુળ થયેલા, માધવ-દાસના અસ્થિર મનને તેની સ્ત્રી ધીરજ આપે છે.

રાગ સીતાજીનો.

રાખો સમતા સ્વામીનાથ, સાગર દુઃખ શીર રહ્યું;
 શાને વૃથા કરો સંતાપ, થવા કાળ થઇ ગયું.
 મુજ પ્રાણ થકી જે અધિક, એ પુત્ર પ્યારો હતો;
 વિના જાણ પડી જગ માંય, અરેરે રહ્યો જતો.
 હતું પ્રેમ પંખીડું જેહ, રઝળતું રહી ગયું;
 શાને વૃથા કરો સંતાપ, થવા કાળ થઇ ગયું.
 હાય હાય હવે શું થાય, ઉપાય તો કંઈ નથી;
 મુજ પુત્ર તણા સમાચાર, કહે મુને દો કથી.
 હતું તરવર મારું જેહ, પંખીપે જનત રહ્યું;
 શાને વૃથા કરો સંતાપ, થવા કાળ થઇ ગયું.

પ્રિય પતિ ! આમ કરે કંઈ વળવાનું નથી. વૃથા શોક શાને
 માટે કરો છો જે થવાનું હશે તે થશે.

(મણીને મજેલો પત્ર એકાંતે તે વાંચે છે.)

મુ. અમુક. તારીખ તારી તેજ મારી. વાર બાગો બાગો
 નિશાની આત્ર વૃક્ષ પત્થરની શિલા.

પ્રિય ! તારા અમુક જીવનને વૃથા ન ગુમાવતાં, સુખ રૂપી
 સંસારનું સેવન કરજો. મારી જે થઇ તે થઇ, તારી તું સુધારજો.
 હવે મને ભૂલી જજો જેથી તારો પ્રેમાણુ આત્મા સુખી થશે. વધારે
 શું લખું હૃદયમાં હાસ્ય અને હાથેથી નાશ તે નજ જન.

લેખક, તારો પ્રેમ વિરહ વિયોગી તરવર.

(અરે દૈવ તને આવુંજ ગમે છે.)

મણી—અરે હવે મારા અકળાતા મનનું સમાધાન કેને પૂછીને કરે? પત્રનો લાવનાર કોણ? બહાલા લલિત! તમારા જવાબ પ્રેમાળુને ધન્ય છે. સુકોમળ કન્યાનાં લક્ષ્મી ન સ્વીકારતાં મારે માટે જંગલમાં નિવાસ! ઠીક છે, ઠીક છે, જે થાય છે તે ઠીક છે. મેં મારી પવિત્ર કાયા આપનીજ માયાને અર્પણ કરેલી છે, તેજ ખરી. પરાણે પરણાવી તેથી શું થયું? હવે જે થાય તે ખરી. ખોળા લેજે લલિત! લલિત! આ તારા રમકડાને ખોળા લેજે— (કવિ) જેમ કાષ્ઠ મહાત્માના મુખથી ઓમકાર શબ્દ થયા કરે, તેમ મણિના મુખથી લલિત નામના શબ્દોચાર થયા કરતા હતા. તેમજ ગરીબ અને ખેડુતના છોકરાને આ અમુલ્ય રત્ન પ્રાપ્ત થયું, તેથી તેના હૃદયની સ્ફુરતી આનંદ કુંપળીઓ કેવી રીતે કરમાય, તેનો ખ્યાલ પ્રિય વાંચક આપજ કરી લેશો એવી આશા રાખું છું. પ્રથમ રંગમહેલમાં આનંદની રાત્રિ નિર્ગમન કરવાની હોવાથી, અનેક પ્રકારના મિઠાઈ મેવા પલંગની પાસે ટેબલ પર મૂકેલા હતા, પરંતુ તેને (મણીને) કચીકર નહિ લાગવાથી નીચે પ્રમાણે તર્કવિતર્ક કરવા લાગી.

રાગ સજનીના.

લલિત વિના તો લાય ઉઠે છે, બડકે મનને બાળેજ;
મહેલ ઝરખાને સહેજ સમારી, તેનું દુઃખ છે બારે.

મારે શું કરવુંજ.

તરવર તાહરાં પ્રેમ પંખીડાં, તે વણુ મોતે મરશેજ;
આજ નિશાએ નિર્માણ કાધું, આત્મની હત્યા કરશે. મારે શું.

પરાણે નો છે પરણાવી, તેમાં તે શું કીધુંજ;
 શુળી સમય આ સાક્ષરી કેરો, નીર નથી મેં પીધું. મારે શું.
 માધવ નામે મુજ સસરા છે, બહુ ગુણીયજ છે સાસુજ;
 તે ધર છે તરવર માંડે, નીર પીશું ત્યાં પાશું. મારે શું.
 આ જીવ આજે જરૂર જવાનો, નથી બચવાનો આરોજ;
 તેથી ત્રિકમ તું ઉગારે, ઉપાય આપી સારો. મારે શું.
 શીર પર આઠ્યું સંકટ ભારે, હાય હવે શું થાશેજ;
 તરવર તાંડે પ્રેમાળ પંખી, સર્વ છોડીને જાશે. મારે શું.

સર્વેશ્વર મારી આ શું સ્થિતિ અરેરે ! આત્ર વૃક્ષ નીચે
 હાસ્ય વિનોદ કરનાર પંખીડાં પરવરવાનીજ તૈયારી. બન્ને જાન છે
 જાન છે તરવર તાંડે પ્રેમાળ પંખી જાન છે.

રાગ સીતાજનો.

હાય હાય હવે શું થાય, આ જીવ ચાલ્યો જશે;
 તજ તરવર થઈ ગયું દૂર, કહો હવે ક્યાં હશે.
 કોણ કહેશે તેના સમાચાર, અરે આ શું થાય છે;
 છોડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાન છે.
 આત્ર વૃક્ષતણારે આધાર, આપી મુને ક્યાં ગયા;
 કેમ કરીશ હું આ વાર, હાલ જુરા બહુ થયા.
 નથી જડતો જરી ઉપાય, આ ઉર ગુંચાય છે;
 છોડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાન છે.

હવે ડાહ્યું નહિ, “હીમતે મરદા તો મદદે ખુદા.” ફળ કાપવાને માટે મુકેલો છરો તેજ કીપાયજ ખરો. અરે આ કાપ આવ્યું તો ખરૂં. (લાલને આવતો જોઇ મણી એક બાજુ તરફ સ્થિર થઈ જાય છે.)

લાલ—પ્રિયા આવો આમ કેમ ઉભાં છો ? રતિસુખ આપવા...

મણિ—ના કાપવા.

લાલ—હાંશી કે ધીર.

મણિ—ના તમારૂં શિર. (એમ કહી ફળ કાપવા સારૂ રાખેલો છરો લાલના પેટમાં ભોંકી દેછે, તેવોજ લાલ બેભાન થઈ બનેલા બનાવની ફરીયાદ કરવા, પ્રભુના દરબારમાં સદાને માટે સીધાવ્યો.

લાલે બેભાન થઈ પડતાંજ કારમી ચીસ પાડી તે ચીસનો અવાજ સાંભળી આડોશી પાડોશી લાલના ઘરમાં બરાઈ જાય છે, ત્યાં તેમના જોવામાં લાલના રાજ શિવાય કંઈ આવતું નથી. ખુન કરનાર તુતન વધુ અંત્રે જોવામાં આવતી નથી. તેની તપાસ કરવા સરકારને જાહેર થતાં સરકારી માણસો નીકળી પડ્યા હતા. આજનો દિવસ આખા નગરને શોક જનક થઈ પડ્યો હતો. સદર વાત મણિના પિતા નરહરીની જાણમાં આવવાથી પોતે કરેલા અધદિત કર્મનો પરતાવો કરતો, તે પણ સદાને માટે શ્રી હરીની સમક્ષ ક્ષમા માગવા સીધાવ્યો. જેના અંગ પર એકજ વસ્ત્ર તે પણ કાટી ગએલું,

જેના વિખરાઇ ગએલા કેશ તેવી ઝીંઘરીયા દેવ જેવી કે જીવતી પ્રતિમા આમ વૃક્ષ નીચે પત્થરની શિલા ઉપર બેઠેલી છે, તે તરફ પ્રિય વાંચક વળીએ.

રાગ. પ્રણામ પ્રીતથી કરું.

ક્યારે ગયું તરવર માઈ હાય શું થયું,
છોડી દીધી મેં ડાળ તત્કાળ તે ગયું. ક્યારે૦

હરતાં ફરતાં જોડમાંને રહેતાં સદા સાથરે,
વિસારી તે પ્રેમ વહાલા ક્યાં ગયા એ નાથરે. ક્યારે૦

દોષ નથી તરવર તણો, પ્રથમ છોડી ડાળરે.
બહાલાથી વિખુટાં થયાં, પડી પેટમાં ફાળરે. ક્યારે૦

દોષ શું દેવો ભવિષ્યને, મારો દોષ અપારરે.
કેમ કરીને જાત કહ્યાં, છોડત નહિ ડાળરે. ક્યારે૦

નિર્દોષ માર્યો હાથથી મેં, તરવર તારે કાળરે.
હાય બન્યા શું હાલ મારા, જુઓ આજને આજ. ક્યારે૦

સુખનો સમય જાય છે આ, દુઃખમાં બહુ
પાકક વાતો પ્રેમની આ, ક્યાં જઈ કહું.— ક્યારે૦

પ્રેમ પ્રેમ શું તારામાં આટલું બધું તેજ છે. જો હું પ્રથમથી જાણતી હોત તો તારો વિશ્વાસ સ્વપ્ને પણ કરત નહિ. પત્થરની પ્રેમાળ મૂર્તિ તારા પરથી રવાના થનાર મારા વહાલા મને ખતાવ. (જોભાન થઈ પડે છે.)

(દૈવ્યનો કોપ સદાને માટે આવોજ છે કે શું ?)

પ્રિય વાંચક ! વડની ડાળીએ લટકતા લલિત-તરફ દયાની

દ્રષ્ટિએ નિરખો.

સંત--

રાગ. હુંડીના.

કરમ કરે સો કાષ નહિ કરતા, કરમ લીખ્યા સો મિલતા હય
લાખોસે નર કરો ચાતુરી, કરમ લેખ નહિ ટળતા હય
કરમ હોય સો રાજ કરાવે, કરમ કુવામાં નાંખે છે.

કર્મે કેરી કલ્પના સૌ, કર્મે બૂડું લાંખે છે.

કર્મે રાજ કેદ કરે છે, કર્મે જોગી થઇ ફરતા.

ડહાપણુ સર્વ દૂર રહેને, કર્મ કરે સો નર કરતા.

કર્મે રાજ કર્મે રાણી, કર્મે પશુ પ્રાણી છે.

કર્મ વિદ્યા કર્મે જાદુ, કર્મે વેદની વાણી છે.

કર્મ તણો આધારજ મોઠો, ખોટી મુમત શીદને ધરો.

કર્મ વિના કાઠી નવ પાવે, લાખોસે ચતુરાઈ કરો.

પાઠક કહે છે પ્રેમ વિયોગી, હુંપદ હૈયે ધરતા હય.

જુઓ તપાસી કર્મ કરેસો, ખીજ કાષ નહિ કરતા હય.

લલિત—તમારો મિત્રા ઉપદેશ મારા મનને નાખુશ કરે છે,
માટે હું જાઉં છું, સુખી કે દુઃખી થાઉં છું. (એમ કરી ચાલ્યો જાય છે)
લલિતની શોધમાં નીકળેલાં તેનાં માત પિતા પત્થરની શિક્ષા ઉપર
આવી જુએ છે અને ખેલાન થઇ પડેલી મણિને જોઇ સાવધ કરે છે.

માધવદાસ—મણિ મારી વહાલી મણિ, શું તારી આ સ્થિતિ?
તારો અમુલ્ય હીરો હડતાઇ ગયો, હાય હાય દૈવ તને આવુંજ ગમે છે.

રાગ-સાંભળને તું સજની મારી.

મુજને વીતી મુજ મન જાણે, ધીરજ ધારી રહીએજ;
પ્રથમ પગલું પાપી પિતાનું. ખીજને શું કહીએ.

દુઃખના દહાડાજ.

લમતણું મેં વિદ્ય ગણ્યું છે. ગણ્યું નથી સુખ સારજ;
જે શિર આવી તે ઉઠાવી, જાણે મનકું મારું. દુઃખનાં
શુળી સમ સાસરે સીધાતાં, માતાએ સીખ દીધીજ;
પત્ર મળ્યો એક પરવરતામાં, સાંધી પ્રતિજ્ઞા કીધી. દુઃખનાં.

માધો-રોશો નહિ એ રત્ન રૂપાળી, રટવા શ્રી અવિનાશેજ;
વળે શું વધોપાત કરેથી, બાવિ હશે તે થાશે-ધીરજ ધરવીજ.

મણી-શીલા હિપર સમતા રાખી, સુખ દુઃખ વાતો કીધીજ;
ભાગો ભાગો શબ્દ યતામાં, મુને વિસારી દીધી. દુઃખનાં
તે દીનનું મેં સર્વે તજ્યું છે, એકજ વિના વારીજ;
તેની ચિંતા મોટી માટે, આ સ્થિતિ થઈ મારી. દુઃખનાં
સ્વામી સલુણા છે સંતાયા, સુખ સૌ સાથે લઇનેજ;
દીન તણી કંઈ દાદ ન સુણી, ગયા તે દુઃખડાં દઇને. દુઃખનાં
તમ સુત ફડે ભૂત થઇને, દુત થવાનું બાકીજ;
પાકક કહે છે પ્રેમની ખીના, પીડા કરે છે પાકી. દુઃખનાં.

રાગ-ઓધવળનો.

દિવસ આંબારે મારે દુઃખના,
તરવર ગયું તરછેડી તતકાળ જો. દિવસ.

મળવાની આશારે મુજને બહુ હતી,
 જતી રહીને પડી પેટમાં ફાળ જો. દિવસ.
 સાસરીયું છોડીને હું તો સંચરી,
 લલિત કરાં લાખેણી માળાપ જો. દિવસ.
 માતા ને પિતારે પરલોકે ગયાં,
 રહી હવે હું ભોગવવા સૌ પાપ જો. દિવસ.
 આખી આ અવનીમાં માઈ કોઈ નથી,
 વિના મારે હૈયા કરે હાર જો. દિવસ.
 અંતરના ધરાદા ઉડી ગયા,
 રહ્યા હવે છે તજવાના આ પ્રાણ જો. દિવસ.
 કરતાં ને કરતારે અંતર ધારતાં,
 ક્યારે આવે એવી ઉરમાં આશ જો. દિવસ.
 પાઠક કહે છેરે પંખી પ્રેમનાં,
 ઉડી આવે તરવર કેરી પાસ જો. દિવસ.

❀ ❀ ❀ ❀
 અરે ! સુખ સુખ તું ક્યાં સંતાપ ગયું, પંખી તરવરથી દુર
 થયું, ભાવિ ભાવિ તારો વેગ વધારે છે તો પંખી ખિચાઈ શું કરે.
 [માધવદાસથી મણિ વિખુટી પડી ચાલી જાય છે.]

(અરણ્યમાં એકલો લલિત.)

રાગ-કાણેને કાણું કહીએ.

ખોટાને ખોટું કહીએ તો લાગે ખાઈ,

એમ ગુંચાય છે મન માઈ. ખોટાને.

અલૌકિક રચના અનેકજ તારી, ગણના ગણતાં હાઈ;
 ભોગીને તે' જોગી બનાવ્યો, શું એ બગાડ્યું તું તાઈ. ખોટાને.
 પ્રીત કરી પીછાની નહિ ને નીતિ વિસારી વાઈ;
 રીતિ લગારે રાખે નહિ તો, એથી પ્રેતજ સાઈ. ખોટાને.
 માતા લડે મુજ બાતા લડે, એમ લોટજ લડતા બાળું;
 પાઠક પ્રેમી પદ્યા વિખુટા, મમ્મા એ મુળજ તાઈ. ખોટાને.

રાગ-મુને પ્રજવાસ છે બહાભોરે.

લેશે દીલ દોષ ન મારેરે, જાણી નીજ દાસને તારેરે;
 માયાની જાળમાં મોહી રહ્યો તો, નહોતી શુદ્ધ લગાર.
 અંતે યમદુત આવશે ત્યારે, મારશે બાંધી માર-
 નહોતો એવો વિચાર ધાર્યોરે, જાણી નીજ દાસને તારેરે.
 અધમ કર્મો અતિ કર્યા મેં, ક્યાંઈ ન રાખી ન્યુન;
 અન પાણીના ચાલે જિધારા, પૂર્વ તણું એ પુણ્ય.
 તેમાં દોષ શાનો તારેરે, જાણી.

દાન દયાને દુરજ મૂકી, કરતો કર્મ અધોર;
 માયાની જાળ શુદ્ધિ બૂલાવી, રહ્યો ચોરાસી ચોર;
 નથી હવે છુટવા અરેરે, જાણી.

હુંપદે હતી હોંસ ધણી ને કરતો કુડાં કામ,
 હામ ધરી ના લીધું હૈયામાં, કદી મેં તાઈ નામ.
 મોટા વાંક એછે મારેરે, જાણી.

પંખીની સાંઝે પ્રાણ તળું છું; બની ગયો હેવાન;
પાકક કહે છે પ્રેમ ધરીને, બન્યા નહિ ભગવાન.
હવે નથી છુટવા આરોરે, જાણી.

❀ ❀ ❀ ❀
રાગ-સ્વામી શરીર સોપાઈ ગયું.

શારે હાલ આ મારા થયા, ગયું પંખી પ્રેમાળ;
અંમર આશા માહરી, તૂટી ગઈ તત્કાળ. શારે.
ખાળ ખિના તો ખીજી બધી, વાઘે જે થકી દુઃખ;
લાલજ રૂડો આવશે, દેખું મધુકર મુખ. શારે.
લજ્જા રાખશે શ્રીહરી, જેનું નામ દયાળ;
છોડની ખિના સાંભળી, કરશે તેહ સંભાળ. શારે.
ટાળ્યા તો ટળતા નથી, લખ્યા લેખ લલાટ;
લાલચ રાખીને ઉરમાં, પાપી પેટને માટ. શારે.
લખેલા લેખ લલાટના કદી મિથ્યા ન થાય;
પાકક પ્રેમ પહેલી લીટી, ઉર હંમેશ રહાય. શારે.

❀ ❀ ❀ ❀
શું સર્વેશ્વર આ સંસારની માયા આવીજ છે. આ શિર ઉપર
હજુ શું શું ગુન્નરવાની છે તે કાણુ જાણે છોડી દે છોડી દે, એ
અદ્ય આયુષી લલિત તારો કાંઈ નથી, માટે આ અભિલાષા છોડી દે.

રાગ-માહ--(ડર્યો ઝેરી આ મુને સાપ)

મિથ્યા માને માંડે માંડે, તાંડે તે નથી;
માંડે તાંડે તે સૌ મિથ્યા, માનજે સાચી વાત.
તે સૌ અંતે અળગું થાશે, કાંઈ ન આવે સાથેરે. તાંડે.

જુઠીરે માયા, કાયા જુઠી, જુઠો સકળ સંસાર;
 સંબંધ સ્વાર્થ તે સૌ જુઠો, કુટુંબ ને પરિવારરે. તાંડે.
 પુત્ર ને નારી પરહરી જાવું, કોઈ ન આવે પાસ;
 જેન. જનેવી માત ને પિતા, અંજવા જળની આસરે. તાંડે.

(આ પ્રમાણે દુઃખ રૂપી દિવાસા નાંખતો એક જાડ નીચે
 સુઈ જાય છે.)

અરણ્યમાં પત્થરની સીલા ઉપરથી છટકેલી મણિ.

રાગ-વૈશ્ણવી.

હાય આ વનમાં હું એકલી, નથી કોનો આધાર;
 તરવર માઈ ક્યાં ગયું, ક્યા વન મોઝાર. હાય.
 વહાલું નથી કોઈ વિશ્વમાં, મારે તુજ સમાન;
 તુજ વિના ઘેલી ગણું, તજ દેહનું જાન. હાય.
 પ્રાણ મુને વહાલો નથી, નથી અવર આશ,
 ડાળી રૂપાળી જેહની, પંખી તરવર પાસ. હાય.
 જોતાં નથી જડતું હવે, કરું કોણુ ઉપાય.
 પાઠક પ્યારા પ્રેમીનો, ક્યાંથી મેળાવો થાય. હાય.

અહોતર છે સર્વનો મેલી શ્રી હરી સમર્થ છે. હવે ચાલ જે
 થાય તે અહોતર જ જીવ જ જ્યાં તાંડે તરવર હોય ત્યાં જ.
 હાય હાય હવે હું શું કરું! અને ક્યાં જાઉં? જાય છે જાય છે
 તરવર તાંડે પ્રેમાળ પંખી જાય છે.

રાગ સીતાશ્વનો.

હાય હવે જવું કાણે ઠાર, તરવર ક્યાં હશે.
 હાય આ વનની મોઝાર, હવે માઈ શું થશે.
 જોઈ ઝાડી બણી વિકરાળ, આ મન મુંઝાય છે.
 છાડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાય છે.
 તન્યાં માતપીતા પરિવાર, આ હાર હૈયાતણા.
 નથી જડતું હવે કોમ ઠાર, જેનો ખપ છે બણા.
 ફરે જોતી હું રાનોરાન, આ જાન જુલાય છે.
 છાડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાય છે.
 નથી રહેતી હવે મુને ધીર, આ નીર ખુટી જશે.
 હાય આ વનની મોઝાર, હવે માઈ શું થશે;
 નથી જડતો અવર ઉપાય, આ ઉર ગુંચાય છે.
 છાડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાય છે.
 વીતિ મીતી મારી મહારાજ, જાણું ના ખીજ હશે;
 હાય આ વનની મોઝાર, હવે માઈ શું થશે.
 તન્યાં માત પિતા પરિવાર, સાર જ્યાં સમાય છે;
 છાડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાય છે.
 છાડી દેશ ધરીને વેશ, વાર વિદેશે જશે;
 હાય આ વનની મોઝાર, હવે માઈ શું થશે.
 કહે છે પાઠક પ્રેમ પ્રકાશનો, પાયો ચણાય છે.
 છાડી તરવર તારી ડાળ, પ્રેમી પંખી જાય છે.

તરવર તરવર તું ક્યાં છું તારી લીલી અને રસમય મીઠી
ડાળી મને ખતાવ. આવ આવ અરે આવ મારા વા'લા—
(એકદમ હળકીને)

દોડો દોડો અરે હાય કાય દોડો આ રીંછ મુંને સતાવે
છે ! ખરે તે મને ખાઇ જશે આવો આવો કોઇ છોડાવો. અરે દુષ્ટ
શું આ દેહ આ સ્થિતિ ભોગવતો તારે માટે અત્રે આવેલ છે,
નહિ નહિ વહાલા લલિતના લક્ષણ પર. આવી ગઇ આવી ગઈ
પાપીના પંજમાં હું આવી ગઇ !

રાગ-વેલી થઇ.

આવી ગઇરે હતો આવી ગઇ, પાપી પંજમાં આને આવીરે ગઇ;
નાંખી નાથ દીધી મને કરી દુઃખીયારીરે, સાસરીયે સુખી હતો.

નથીરે થઇ—પાપીના પંજમાં આને આવીરે ગઇ.

કાધું કામ મોટું ખોટું, લેવા સુખ સારે;

ન્યારે થઈ મારું સર્વે, આશ્યું વહી—પાપીના પંજમાં આને આવીરે ગઇ.

ઝાડ નીચે સુતેલો લલિત.

ક્યાં ગયું પંખી મારું રામ, ક્યાં ગયું પંખી મારું;

ઉડી ગયું થઈ ન્યારું રામ, ક્યાં ગયું પંખી મારું.

વેઠયું દુઃખ મેં સુખને માટે, વાટે ને વાટે ભારી;

આ સ્થળ આવી આને સુતે છું, જાણી શાન્તિ સારું રામ.

જળ સ્થળ જોઇને ગયો થાકી, ખાકી રહ્યું નથી મારું;

પાકક પ્રેમી પડ્યા વિખુટાં, પરાક્રમ આ શું તારું રામ.

અરે આ શું મારી પાસે અંદુક ક્યાંથી? હું જે વખતે સુતો હતો તે વખતે હતી નહિ અને એકાએક ક્યાંથી આવી તે પણ તૈયાર છે. અરે આ શું? દોડો દોડો એ શબ્દ! અરે પેલી અનાથ બાળાને રીંછ રીંછાવે છે. (તે તરફ ગોળી છોડે છે જેથી રીંછ આ અવનીમાંથી ઇશ્વરની હજુરમાં જાય છે.)

અનાજ ચતામાં મણી ખેલાન થઇ પડે છે, લલિત મુંગે મોંઢે તેને ઢંઢોળી સુશુદ્ધિમાં લાવે છે. મણી શુદ્ધિમાં આવી કહે કાણુ પતિ!

લલિત—હા સતી!

મણી—મારી વતી!

લલિત—વિશ્વનો પતિ! તું આ સ્થળે ક્યાંથી?

મણી—વહાલા લમ તો થયાં પરંતુ પતિને મારી હૈયામાં ધારી આ તારી કામળાંગી મણી તમ તણી ખજર લેવા આવી છે!

લલિત—શું ધાત?

મણી—હા સાચી વાત!

લલિત—શું સતીની?

મણી—ના નરા થનાર પતીની!

લલિત—ત્યારે તો તું ધાતકી કરી?

મણી—હા વાત ખરી!

લલિત—અરે કુકર્મ કરનાર ધાતકી બાળા તું મારા કામની નથી, માટે તારે કાવે ત્યાં જ ને કર્મને આધીન થા.

(લલિત મણીને મૂકી ચાલ્યો જાય છે.)

મણી—પ્રિય પતિ તમોને આમ કરવું ઘડિત નથી. આપને માટે મેં જે અતિ દુઃખ સહન કર્યું છે, તે અંતર્યામી જાણે છે. સ્વાર્થમાં લીન થવાથી મને ખીજું નહિ રચનાં આમ જાતી મણું.

બાવિ પદાર્થ મૂકે નહિ જરી, સહાયક છતાં જે શ્રીહરિ;
સીતા સરખી જે સુંદરી, વાર વાર વનમાં ફરી.

બિન અપરાધી પતિનો ધાત કરી આવેલી હું હવે ઠરીને
એસવાની નથી તે નથીજ ! લલિત લલિત ! ધીકાર છે તારા જેવા
મિથ્યા પ્રેમીને ? મેં મારાં પહાણાં માતપિતા, બાપ, સગાં સહોદરનો
ત્યાગ કરી, પ્રિય પતિનું ખૂન કરી, ખૂની ઠરી છતાં મારો ત્યાગ
કરી તું આશ્વોજ ગયો. ધીકાર છે ધીકાર છે તારા જેવા સ્વાર્થીલા
પ્રેમીને હજારો વાર ધીકાર છે.

રાગ-કુંડળીઓ.

શુદ્ધ ધારી સંગત કરી, હિંમત ધરી હંમેશ;
(પણ) હોંસ રહી હૈયા વિષે, ફરી ન આશા લેશ.
ફરી ન આશા લેશ, દેશ પોતાનો છોડ્યો;
થયો કુટુંબ વિરોધ, સાથ સજ્જનનો તોડ્યો.
પાઠક પ્રેમી કારણે, ધુરા બનીયા બેશ;
હોંસ રહી હૈયા વિષે, ફરી ન આશા લેશ.

કાહરો.

નાંખી પ્રીતિ ફાંસજે, લીધી નહિ સંભાર;
ધરીને દિલમાં લાગણી, (તવ) તે જનને ધીકાર.

(સા)

(પુ)

(ભ)

(ધ)

કાહરો.

જે મતિ પાછળ ઉપજે, તે આગળ ના હોય;
વેત આગળથી ઉપજે તો, દુઃખ ન પામે કાય.
રહુંજ રોવાનું વળી, હૈયે મૂકા હાય;
બાણી કેળ બિડી અરે, આવળિઆને આય.

સ્ત્રીનો સાચો ગુરુ પોતાનો પતિ છે તે હું બૂલી ગઈ. જુઓ રાજકડિયારો કે વીણાવેલી ! પતિને પરમેશ્વર ગણતા પ્રજા સહાય થયા ને તેજ સતીનું ખરું સત્ય છે. મારા જેવી કુલટાઓ આ દુનીયામાં કેટલી હશે, હું કૃત્તર, હું ધાતકી ને હું દુઃખી, તે એજ દુષ્ટ લલિતનેજ માટે ! સંસાર સંસાર તારો સંબંધ કરવો ઉચિત નથી, ખસ હવે તને છોડીનેજ જવું જોઈએ.

રાગ-ધેલી થઈ

છોડીને જવુંરે સંસાર છોડીને જવું, મારે હવે તો સંસાર છોડીને જવું.

જુડી જમ માયા કાયા, આ છે નકામીરે;

જોઈને મિથ્યા મનથી, રાજ થવું. મારે.

નથી કામ કરવા કેરો, સંબંધી સમાચારે;

આવે શિર પરે જુઓ, નવુંરે નવું. મારે.

ચાલરે હિણબાગી જીવ ચાલ તારી કઠોર કાયા લલિતની માયાને તજી, આ આવતા સંધમાં ચાલ અને યાત્રા સ્થળે ફરી પવિત્ર થા. કવિ એક યાત્રાળુ સંધમાં મળી જાય છે. હવે લલિતનું શું થાય છે તે તપાસીએ તો ખાતરી થશે, કે મણીના પવિત્ર મનને મળવાને આતુર થયેલો લલિત આજે નથી, આજે તો એક મા-બાપથી વિખુટો પડેલો વિયોગીજ હતો. રજુમાં રજીતો હતો. તેમ તેની શોધમાં નીકળેલાં તેનાં માતપિતા તેને મળેછે ને તેને અળાતકારે ઘેર તેડી જાય છે, ધામધુમથી લગ્નમાં બેડો દેહે, જેથી સર્વેને આનંદ થાય છે. લલિતનો આનંદમય સંસાર જોવો હોય તો આવજો. અસ્તુ.

શાન્તિ:

અગાઉથી ગ્રાહક થયેલા તેમનાં સુખારક નામ.

નકલ.

નામ.

અદરપુર.

૨ જમનાદાસ લાખચંદ શાહ.

૧ લલ્લુભાઈ રણછોડદાસ. ”

૭ હોટાલાલ રણછોડદાસ. ”

૧ અંબાલાલ હરગોવન ” ભગત.

૧ અંબાલાલ ભુવશા. ”

૧ કેશવલાલ મગનલાલ. ”

૧ મુળજીભાઈ ગોરધંનદાસ. ”

૧ મથુરભાઈ મનસુખરામ. ”

૧ સામાભાઈ વલ્લવદાસ. ”

૧ શંકરલાલ રણછોડભાઈ જોશી.

૧ લલ્લુભાઈ હરજીવન પાઠેક.

૧ મથુરદાસ મુળજી શાહ.

૧ જીવણલાલ મનસુખરામ શાહ.

નકલ.

નામ.

૧ નાથાભાઈ અલ્લેવદાસ પટેલ

૧ પૂલ્લાદ આવસંગ આરોહ

ધર્મીજી.

૧ રા. રા. સોમેશ્વર અમથારામ ગોર.

૧ રા. રા. ગીરજશંકર જોશીરામ બ્યાસ.

૧ મુળજી જોશીરામ ત્રવાડી.

૧ નારણભાઈ જીવાભાઈ પટેલ.

૧ ગણાભાઈ તળસીદાસ પટેલ.

૧ પુરસોતમ દેસાઈભાઈ. ”

૧ શંકરલાલ હરજીવનદાસ શાહ.

૧ વાડિલાલ દોલતચંદ. ”

૧ લલ્લુભાઈ મુળચંદ. ”

૧ નાનાલાલ ભાઈશંકર બ્યાસ.

નકલ.

નામ.

રમોલ-તા. દરેકોઈ.

- ૧ ચીમનલાલ જીવલદાસ સાધુ.
- ૧ ચોતીભાઈ પુરસોતમદાસ પટેલ.
- ૧ શંકરલાલ બહેચરદાસ શાહ.
- ૧ રવદાવાદ-તા. કપડવંજ.

- ૧ કાળીદાસ ગીરધર શાહ.
- ૧ ચુનીલાલ છગનલાલ.
- ૧ દામોદરદાસ નયુભાઈ.
- ૧ મંગળદાસ અમીચંદ.
- ૧ આદીતલાલ મધુકચંદ.
- ૧ લિખાલાલ મુળજી.
- ૧ લલ્લુભાઈ ગીરધર.

હુલંધરવાસ-તા. ધોડાસર.

- ૧ રા. રા. કવિ શંકરલાલ મગનલાલ પંજા.
- ૧ જોશી સાંકજેશ્વર દાજીરામ શર્મા.
- ૧ છોટલાલ ધેલાભાઈ શાહ.

નકલ.

નામ.

૧ અંબાલાલ દામોદર શાહ.

૧ માણિકલાલ દારકાંદાસ "

૧ આપુજી વલ્લવદાસ "

૧ અંબાલાલ નાથજી "

નડીઆદ.

- ૧ શંકરલાલ મગનલાલ શાહ. (બદરપુરવાળા)
- ૧ શંકરલાલ મગનલાલ શાહ. (ખડાલવાળા)

ચાંબલા-તા. આતરમુખા.

- ૧ મહેતાજી મણિલાલ ઓમ્છવલાલ શાહ.
- ૧ માસ્તર કેશવલાલ ભોગીલાલ "

કાકરખલ-તા. કપડવંજ.

- ૨ ભીખાભાઈ હરજીવન શાહ.
- ૨ જોડાલાલ ભોગીલાલ "
- ૧ ઓમ્છવલાલ રાયચંદ "
- ૧ મંગળભાઈ રમતુભાઈ સ. યુ. શા. મે.

નકલ.

નામ.

શ્રી પીયાલ-તા. કપડવંજ.

- ૧ સનાભાઇ સાંકળચંદ શાહ.
- ૧ ગોરધનદાસ ગોકળદાસ "
- ૧ છોડવાલ મનસુખલાલ શાહ.
- ૧ છોડવાલ રાજરામ "
- ૧ યુનીલાલ સાંકળચંદ "
- ૧ સોમાલાલ ગીરધર "
- ૧ શંકરલાલ ભુલાભાઇ પટેલ આ. મા.
- ૧ પુરસોતમ રામશંકર ઠાકોર આ. મા.
- ૧ આદીતરામ ખુશાલભાઇ પોરટમેન.
- ૧ સાંકળચંદ ગીરધર શાહ.
- ૧ મગનભાઇ તપોધન
- ૧ મોહનલાલ હરગોવન શાહ.
- ૧ મણિલાલ હરગોવન "
- ૧ ભોગીલાલ ગોરધન "
- ૧ સોમાભાઇ હકર.

શ્રી પડી-તા. કપડવંજ.

- ૧ છગનલાલ મનસુખલાલ શાહ.
- ૧ જીવણલાલ વલ્લભદાસ શાહ.
- ૧ જીવણલાલ પીતાંબર "
- ૧ ચરડ-તા. કપડવંજ.
- ૧ રણછોડલાલ છગનલાલ શાહ.
- ૧ અંબાલાલ છોડાલાલ "
- ૧ સોમનાથ છગનલાલ. "
- ૧ ચરખેજ-તા. કપડવંજ.
- ૧ મોતીલાલ હરીલાલ શાહ.
- ૧ ગીરધરલાલ છગનલાલ "
- ૧ મોતીલાલ રણછોડદાસ સ્કુલ માસ્તર.
- ૧ મણિલાલ દામોદર ખોટેક.

નકલ.

નામ.

- ૧ કેશવલાલ વલ્લુભાઇ હકર.
- ૧ માણેકલાલ મગનલાલ મહેતા.
- ૧ જીભાઇ ગેદાલ ખાંડ.
- ૧ કાળાજી ડાલાજી "

લસુંદ્રા-તા. કપડવંજ.

- ૧ જીભાલાલ વલ્લભદાસ શાહ.
- ૧ જીવણલાલ પીતાંબર "
- ૧ ચરડ-તા. કપડવંજ.
- ૧ રણછોડલાલ છગનલાલ શાહ.
- ૧ અંબાલાલ છોડાલાલ "
- ૧ સોમનાથ છગનલાલ. "
- ૧ ચરખેજ-તા. કપડવંજ.

નકલ.

નામ.

આતરમુખા-તા. સદર.

૧ શંકરલાલ ગણપતરામ અંબાદે.

૧ શંકરલાલ બાપુજી સાહે.

૧ માણિકલાલ છગનલાલ સાહે.

૧ મુળજી નાથજી ગાંધી.

કપરપર.

૧ સાંકળચંદ લલુભાઈ સાહે.

કઠવાડા-તા. દરેકોઈ.

૧ કૃષ્ણલાલ પ્રધરભાઈ ભટ્ટ.

ખડાસ.

૧ મોહનલાલ મુળજી સાહે.

૧ મોહનલાલ જોશલાલ પ્રાકારી.

૧ ત્રિભોવન કાળીદાસ સાહે.

૧ ગોરધનદાસ મોહનલાલ સાહે

૧ માણિકલાલ કાળીદાસ "

૧ ચીમનલાલ જોશલાલ "

નકલ.

નામ.

૧ ચીમનલાલ મહેસ્વાલ સાહે

૧ અંબાલાલ ભોગીલાલ ગાંધી

મીડુજ-પા મહુધા.

૨ માણિકલાલ ભાપશંકર બ્યાસ

કાણિએલ-તા. દરેગામ.

૧ અંબાલાલ શંકરલાલ સાહે

૧ મગનલાલ મયુરદાસ "

૧ ભુલાભાઈ રાયચંદ "

૧ માણિકલાલ "

૧ અંબાલાલ ખુશાલદાસ "

૧ કેશવલાલ મહેલાલ "

૧ મુળચંદ ગોવીંદ ક. શા. મે.

તોરણા-તા. કપરપર.

૧ રેવાશંકર ગણપતરામ બ્યાસ

૧ ગીરધરભાઈ જાન્વલાઈ

નકલ.

નામ.

જયુગામ-તા. છોટાઉદેપુર.

- ૧ દારકાદાસ ગીરધર શાહ.
- ૧ કેશવલાલ શીવલાલ "
- ૧ મગનલાલ છગનલાલ "
- ૧ રા. હિમતલાલ ગીરધરલાલ "
- ૧ ભાદશ્રી ચુનીલાલ ભુરાભાઈ
- ૧ કાળીદાસ બહેચરદાસ સ. ગુ. શા. મે.
- ૧ હિમતલાલ બપુભાઈ પરીખ
- ૧ ચંદુલાલ પરસોતમ ગાંધી
- ૧ ચુનીલાલ પીતાંમર
- ૧ મગનલાલ મનસુખ

મોરોધર-પો. વાઘોડીયા

- ૧ જમનાદાસ બાપુલાલ શાહ.
- ૧ છોટાલાલ કીલાભાઈ "
- ૧ હિમતલાલ છગનલાલ "
- ૧ છીતુભાઈ બાપુભાઈ શેખ
- ૧ હિમતસંગ નેશાભાઈ ચાવડા

નકલ.

નામ.

વાઘોડીયા-તા. મહર.

- ૨ પુરસોતમ માણેકલાલ શાહ
- ૨ નાથાલાલ ત્રીભોવન "

મોરોડી.

૨ છત્રસીંહજી કુબેરસીંહજી

કુરુષ.

- ૧ રામદાસ નેશાભાઈ પરેશ
- ૧ કુલાભાઈ મુળજીભાઈ "
- ૧ કાશીભાઈ કાળીદાસ "

ગોરજ-પો. વાઘોડીયા.

- ૨ અંબાલાલ પુરસોતમ ગોર
- ૨ ચીમનલાલ મયુરભાઈ "
- ૨ ચુનીલાલ હમર
- ૨ ગોરધનભાઈ "

મહાર-તા. હાલોલ.

- ૨ કેશવલાલ નેશાભાઈ હમર
- ૨ હથ્થરભાઈ ગોરધન "

નકલ.

નામ.

૧ આપુજી સદારામ ગોર

ધણીચોલ-તા. હહેગામ.

૧ માસ્તર નાથાલાલ લલુરામ દવે
સ. ગુ. શા. મે.

૧ હાથીલાઇ ગેલાભાઈ શાહ

૧ છોટાલાલ હાથીલાઇ "

૧ નેહીદાસ જીવરાજ "

૧ સોમચંદ કસ્તુરચંદ "

૧ કેશવલાલ નેહારામ જાંની

૧ જસકણુજી રેવાજી પટેલ (મુખી)

છાલા-તા. હહેગામ.

૧ મોહનલાલ છગનલાલ ગાંધી (તલાટી)

૧ છોટાલાલ ત્રીકમલાલ વ્યાસ

૧ શંકરલાલ છોટાલાલ આ. માસ્તર.

૧ લાલજી રણુજી પોલીસ પટેલ.

નકલ.

નામ.

અમદાવાદ.

૧ બીખાભાઇ લલુભાઇ શાહ

૧ મોહનલાલ ગોરધનદાસ "

ચેખલાપગી-તા. હહેગામ.

૧ શંકરલાલ શીવરામ સ. ગુ. શા. મે.

અડાસ.

૧ અંબાલાલ શંકરભાઈ આ. મા.

વાંઠવાળી.

૧ જુગાજી પોંચાજી. આરધઆ. આ. મા.

મુહા.

૧ બળદેવ રણુજી શાહ

૪ શંકરલાલ દોલતચંદ "

ડાકોર.

૧ પુરસોતમ મંગળજી લંટ

૧ શંકરલાલ મંગળજી "

૧ મોહનલાલ કેશવરામ ત્રીવેદી

નકલ.

નામ.

- ૧ ભોગીલાલ ગોવીંદરામ ભટ
- ૧ પ્રનમચંદ પુરસોતમ
- ૧ મગનલાલ ભુલાભાઇ
- ૧ સંપતરાવ મોતીરામ
- ૧ હરિલાલ સોમેશ્વર ભટ

અહિએલ.

- ૧ દોહીલામીયાં ફોજદાર
- ૧ મોભારામ શીવરામ પોસ્ટમેન
- ૧ સોમેશ્વર મગનલાલ ઉપાધ્યાય.

હિલોલ-ત્ત. આબરેસુબા.

- ૨૫ રા. રા. ડોક્ટર ચીમનલાલ નાથજી.
- ૧ છાયાભાઇ જીવાભાઇ પટેલ.

આંત્રોલી.

- ૧ બ્યાસ અંબાલાલ જગનલાલ
- ૧ બ્યાસ મંગળભાઇ બહેચરભાઇ

નકલ.

નામ.

મુ. નાની બુમડી ઓઠાઉદ્દપુર.

- ૧ ભટ પ્રાણશંકર ગીરજશંકર

ખંભાત.

- ૧ પંડયા ભાઇશંકર ડાલાભાઇ.

અરસેવણી.

- ૧ શુકલ ઓઠાલાલ દાજીરામ બદરપુર રકુલ મા. (૪૪)

જળુગામ.

- ૧ ડાક્ટર જસવત્સિંહજી ભારતસિંહજી.

- ૧ સુથાર કેશવલાલ કલ્યાણી.

નાંદોલ.

- ૧ મુળશંકર બાળગોવિંદ ડાક્ટર.
- ૧ કેશવલાલ સદાશિવ ”
- ૧ હિરાલાલ ખંડેરનાથ ડાક્ટર.

મહેર ખખર.

મારા મહેરખાન વાત એવી છે કે-

જે ખોલે તેનાં ખોર વેચાય.

માટે આવો અને જુવો અમારૂ-

સ્વદેશી દંતમંજન.

હાંતનાં તમામ રોગોનો નાશ કરે છે કે નહિ ? પછી-

મુઠું ભાડું ને સીદ્ધપુરની યાત્રા !

દાક્ટરની દવાને વૈદ્યની માત્રા !

તેમ કરવું હોય તો તમારી પોતાનીજ ખુશી.

કળીની કીમત રૂ. ૦-૪-૦ છે. એક વખત વાપરો
તો જણાય અવેરી કે ખાપરો. લેખક હું છું.

ચીમનલાલ મોતીરામ ધમીજવાળો.

ચળવાનું કે. અમરપુર.

પુસ્તકો મળવાનું તેમજ બીજા ભાગમાં ગ્રાહક
થનારનાં નામ નોંધાવાનું ઠેકાણું:—

૧ ભાઈશંકર પ્રભુરામ પાઠક.

ઠે. મરનાદી મંદિરમાં.

મુ. બાધરપુર—સંખેડા.

[હોમોથ બોડેલી રેલવે.]

૨ શા. અંબાલાલ હરગોવિંદ ભગત.

મુ. ખડાલ.

૩ રા. શંકરલાલ ગણુપતરામ અધ્યાત્મ.

મુ. આતરમુખા.

૪ રા. ગીરધરલાલ બદવણ.

મુ. તોરણા—તા. કપડવંજ.

૫ ઠાકટર ચીમનલાલ નાથણ.

મુ. હીલોલ—તા. આતરમુખા.

કર્તા પાસેથી પણ મળશે.

મુ. બંદરપુર.

ઝહેર ખખર

અમારી તરફથી “ પ્રેમનું પંખી ” ભાગ ૨ નો.
થોડા દિવસમાં તૈયાર થશે. જેની અંદર નીચે પ્રમાણે
વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

૧ રખડતો રાજકુમાર.

૬ કન્યાની લાલસા.

૨ ભરપાડણીનાં ભેદ ભરેલાં વાડયો. ૭ લલિતનો આનંદમય સંસાર.

૩ દિનદુહિતા.

૮ સૌભાગ્યની શૂરવીરતા.

૪ વિધવા વિલાપ.

૯ ખારોટની બહાદુરી.

૫ પ્રેમદા પોકાર.

૧૦ મણીનો પુનઃ મેળાપ.

વિગેરે ભરપુર વિષયોથી બહાર પાડવામાં આવશે.
જેની કીંમત સમયના યોગે જુજ ફક્ત રૂ. ૧-૦-૦
રાખવામાં આવેલ છે. અગાઉ આશ્રયો તરીકે નામ નોંધા-
વાની ઇચ્છા હોય તો બુલશે નહિ. લગભગ દળદાર મજ-
બુત તેમજ પાકુ પુકું છતાં પુસ્તકના પ્રમાણમાં કીંમત
મણીજ જુજ છે મારે તાકીદે નામ નોંધાવો.

લેખક

કવિ એમ. પાટેક બદલપુરવાળા.

જાહેર ખબર.

પ્રિય વાંચક અમારા તરફથી જોકે રસિક
નાવેલ સંવત ૧૯૭૪ ના સાલનો આગેહુમ
ચિતાર

વિધવા વિલાપ.

એ નામનું રસિક પુસ્તક થોડાજ દિવસમાં
ખહાર પડનાર છે. જેની કીંમત અમુલ્ય છતાં
આ પુસ્તકના ગ્રાહકો પૈકી કોઇ પણ સખસને
ઇચ્છા થાય તો રૂ. ૦-૧-૬ ની ટીકીટ બીકી
મંનાવી લેવી.

કવિ એમ. પાઠેક.

મુ બદલપુર

પોસ્ટ બહિયણ-તા. ફહંગામ.

